

Tämä on rinnakkaistallenne.

Rinnakkaistallenteen sivuasettelut ja typografiset yksityiskohdat *saattavat poiketa* alkuperäisestä julkaisusta.

Julkaisun tekijä(t): Koho, Satu

Julkaisun nimi: Humei! Tiedätkö, miksi tarvitaan taivaankorjaajaa?

Julkaisuvuosi: 2022

Versio: Julkaistu versio

Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Koho, S. (29.9.2022). Humei! Tiedätkö, miksi tarvitaan taivaankorjaajaa? Stiiknafuulia.

Haettu 22.2.2023 osoitteesta

<https://www.stiiknafuulia.fi/humei-tiedatko-miksi-tarvitaan-taivaankorjaajaa/>

Humei! Tiedätkö, miksi tarvitaan taivaankorjaaja?

Ja mitähän mahtavat olla kosminen räppänä ja torkkuyökkö? Otetaan selvää!

Joni Skiftesvikin esikoisteoksen nimessä on kaksi uudissanaa.

Julkaistu 29.9.2022

Kaikille lienee selvää, mitä tarkoittavat *some* ja *liisaus*. Molemmat uudissanoja, joita ei kukaan käyttänyt silloin, kun sukupolveni putkahti maailmaan. Uudissanoja syntyy muun muassa lyhentämällä (sosiaalinen media) ja lainaamalla (*leasing*) tai vaikkapa merkityksen muuttuessa (*hillo* on rahaa, jota voi repiä *seinästä*, kun tarvitaan *korjaussarjaksi kyykkyviiniä*).

Uusia sanoja putkahtaa usein, ei aina, ensin puheeseen. Pysyvämmiksi ne muuttuvat vasta sitten, kun ne kirjoitetaan. Parhaimmillaan uudet sanat tuoreuttavat ja kirkastavat kieltä, pahimmillaan ne raiskaavat sitä ja jäävät kiusaamaan kliseinä (*salarakas, tiekartta, tahtotila*).

Kirjallisuus on kielen koti, jopa synnyinkoti, luovathan kirjailijat kokonaan uusia sanoja. Lähin esimerkki tulee **Teuvo Pakkalalta** (ja mikä voima hänen keksimällä sanallaan onkaan).

– Minä olen stiiknafuulia!

Stiiknafuulia? Pojat hämmästyivät. Kukaan ei tiennyt mitä kieltä se oli ja mitä se merkitsi. Mutta mahtavalta se kuului. Jos Ville olisi sanonut, että hän oli paras koko kaupungissa, niin olisi voitu väittää vastaan ja kumota Villen väite. Mutta mitä kykeni kukaan panemaan tuollaista sanaa vastaan, jota ei oltu koskaan kuultu.

(Teuvo Pakkala 1895, ”Mahtisana” novellikokoelmasta Lapsia)

Oululaisella historioitsijalla ja tietokirjailijalla **Matti Lackmanilla** on samaan sanaan liittyvä mukava muisto:

”Lukiessamme Pakkalan hienoa novellia opettajani **Aino** totesi muistaakseni supistetun kansakoulun kolmannella luokalla 1957: ’Matti, oletkohan sinä semmoinen stiiknafuulia?’ Olen ollut Ainon toteamuksesta ylpeä ja yrittänyt aina olla tutkimuksissani sellainen. Pakkalan kirjanen, jossa novelli on, on hyllyssäni.”

Stiiknafuulia-lehti pyysi Oulun kirjailijaseuran kirjailijoita kertomaan itse keksimistään rakkaimmista uudissanoista. **Maria Burrow** aloittaa:

”Kirjassani *Mindfulnesseläin* on jokaisen luvun lopussa *kilpikonna*viisaus. Kyseessä on eräänlainen ajatus, joka tiivistää luvun yhteen lauseeseen tai ’viisauteen’. En ole nähnyt missään muualla samaa sanaa.”

”Päädyin sanaan, koska kirja kertoo kilpikonnista, mindfulnessista ja elämänfilosofiasta. Kilpikonna viisaus on mietelause, jota lukija voi jäädä makustelemaan jokaisen luvun lopuksi.”

”Ehkei juuri tuo sana ole jatkanut elämäänsä muualla. Moni lukija on kuitenkin kertonut pitävänsä paljon kilpikonna viisauksista. Jotain vastaavaa on tiedossa myös tekeillä olevassa kirjassani.”

Anna Isola kertoo näin:

”*Yön oppimäärä* -romaanini Lea matkustaa junalla pienen poikapuolensa Ollin kanssa, jolle tilanne on jännittävä. Kun juna lähtee liikkeelle, Lea sanoo: ’Näin sitä mennään että humei!’ *Humei* saattaa olla omaa keksintöäni, mutta luulen, että **Annikki**-mummoni on voinut käyttää sanaa lapsuudessani esimerkiksi silloin, kun olemme keinuneet tai pyöräilleet yhdessä.”

”Romaani sijoittuu pitkälti 80-luvun Pohjois-Savoon lapsuuteni miljööseen. Kirjoittaessani ajattelin Lean puhuvan kuten sukulaisnaiseni, mummot, tädit ja isotädit. Erityisesti lapsille puhuessaan Lea kuulosti mielessäni heiltä.”

Marjatta Kaasila puhuu ja runoilee rikassanaisella Tervolan kielellä, ”murthela”:

”*Tänpillaama vaimo*, joka on ikkääntyvä ihminen, on minun itte löytämä, palion sanova ja tarkottava ja mulle tärkeä ilimasu. Sitä voi käyttää niin hyvässä ko pahasaki merkityksessä. Se on ollu

mulle hyvin tärkeä itseironian ilmasemisen takia, ja olen käyttänyt sitä paljon kirjoisani, säästämättä ittiäni.”

Mie en enään uskala kattua miehiä silimhin, en minkhänsorttisia, luulevat vielä minua vanhaa iänpillaamaa vaimua miehenkipiäksi.

”Kiriotin muistaakseni ensimmäisen kerran iänpillaamana vaimona kiriasani *Lystiä viimishen asti* (Kirjapaja 2004). Kiriotanhan paljon rakhaesta, vain rakhaesta, ja kiriottajauranihan alako vasta 58-vuotihhaana. Mulla on oikeus olla rakastunu ja uskaltaa se myöntää, että rakhaus kuuluu kaikile, iänpillaamale vaimolekki, ryppysele, mutta ilosesti ikhän suhtautuvale, son vieläki oikeutetumpaa, ko sen tietää ja tuntee.”

”Olenhan paljon esittänyt omia iänpillaaman vaimon mietheitä, eri paikoisa, vanhusten kerhoissa ja juhulisaki. Pallaute ollu myönteistä, varsinki vanhusten piireisä, herräävät ko kuulevat, että rakhaushan kuuluu meile vanhoilekki, ko aina sanothan vain, nuoret rakastaa ja vanhat nukkuu.”

”Olen toelaki saanu paljon myönteistä kuulla, jopa palakittukki on. Lapin kansa ja Pohojolan Sanomien murrerunokilipailusa 1995 voitin iänpillaaman vaimon runoila kilipailun.”

”En ole tähän murrenhan törmänny mishän, en **Annikki Kariniemen** kirjoisakhan.”

Kaarina Kailo kertoo keksineensä monia uusia sanoja, useimmiten englanniksi. Otetaan muutama esimerkki:

”Käsitteillä *gift imaginary* ja *master imaginary* olen kuvannut kahta erilaista maailmankuvallista eetosta, ja ne esiintyvät useimmissa kirjoituksissani. Näitä termejä oli vaikea kääntää suomeksi, joten en ole juurikaan sitä yrittänyt vaan käyttänyt muita sanoja, kuten luonnonherruus ja herruuden maailmankuva sekä lahjan ja huolenpidon paradigma.”

”*Trance-cultural narratives* on minulla yhdistänyt transsihakuisuuden ja kulttuuriset kertomukset, en ole muilta sitä tavannut. Olen myös ottanut käyttöön termin *automytografia*, millä viitataan siihen, kun elämäkertaan sekoitetaan fiktiivisiä elementtejä myyteistä. En ole huomannut kenenkään käyttäneen sitä.”

”*Seksistentialismi*-termin otin käyttöön, kun aloitin naistutkimuksen proffana Oulussa. Se kuvaa, kuinka naisten filosofisiin, elämyksellisiin ja olemuksellisiin kokemuksiin vaikuttavat patriarkaalinen naiskehon ja seksuaalisuuden kontrolli. Miehen ja naisen eksistentialismi on näin ollen aivan erilaista, koska pelko raiskauksesta ja väkivallasta ei todennäköisesti vaikuta miehen syväfilosofiaan samalla tavalla. Toki miestenkin kesken on merkittäviä eroja.”

”Tuli mieleen muitakin keksimiäni sanoja, jotka ovat päätyneet käyttöön. Oulun naistutkimuksen professorina otin käyttöön sanan *feminaari*. Arktisen hysterian olen muuttanut *arktiseksi mysteriaksi* joissain kirjoituksissani, koska halusin antaa termille positiivisemmän assosiaation.”

”*Piilosukupuolijärjestelmällä* viittasin professuurini alkuaikoina siihen, etteivät sukupuoli välttämättä tiedosta, että sellainen on tai että se on jotain muuta kuin vain ’luonnollinen’ ja ainoa tapa kokea sukupuoli. Viime aikojen sauna-tietokirjoissa keksin uusia metaforia, kuten *kosminen räppänä*.”

”Luulen, että olen aika paljon keksinyt uusia sanoja ja käsitteitä, koska kaikessa olen tähdännyt toisen mahdollisen maa-ilman luomiseen (niin, käytän myös sanaa *maa-ilma*). Naiset varsinkin tarvitsevat uusia käsitteitä ja sanoja kuvaamaan heidän kokemuksiaan ja kehollisuuttaan.”

”Pidän edelleen isona haasteena ottaa käyttöön, palauttaa ja luoda uusia sanoja kuvaamaan kaikkea, mikä on naisen kulttuurihistoriassa ja matriarkaalisen olemuksen suhteen syrjäytetty, unohdettu, sensuroitu, jätetty huomioimatta tai kuvaamatta. Ranskankielinen kirjailija **Monique Wittig** keksi sanan *cyprine* kuvaamaan naisen seksuaalista nestettä, eräänlaisena sperman vastineena. Miehet eivät ole osanneet edes kuvitella sellaisen olemassaoloa.”

Anne Lukkarila kertoo:

”Käytin esikoisrunokokoelmassani *Kaamoksen herättämä* paljon uudissanoja, tekniikkana uudet yhdyssanat ja uudet merkitykset, kun tuttu sana on vieraassa ympäristössä.”

Tässä yksi runo kyseisestä Lukkarilan kokoelmasta:

Lasimaassa

hauraat matkailijat

marenkihymyt myrkkybaarissa

herraelämää

älyamiaisia

pakopassi takataskussa

”Olen tarkastellut kielen tuoreuttamista blogiartikkeleissani. Käsittelen uudissanoja ja niiden luomisen tekniikoita myös verkkokursseillani sekä e-oppaassani”, Lukkarila sanoo.

Jenny Kangasvuo, Katri Rauanjoki ja Jonna Pulkkinen kirjoittivat teoksen *Kotvimisen vallankumous*, jossa he käyttävät sanaa *kotviminen* viivyttelyn ja prokrastinaation synonyyminä.

”Kotviminen-sanaa on käytetty suomalaisessa talonpoikauskulttuurissa viittaamaan työhön liittyvään odotteluun, tauottamiseen ja aikailuun, jotka edistävät työprosessia, eivät hidasta tai estä sitä. Sana siis ei ole meidän ikiomamme, mutta sen löytäminen vanhasta suomen kieltä käsittelevästä julkaisusta ja ottaminen uudelleen käyttöön on tehnyt siitä meille tärkeän”, Kangasvuo kertoo.

”*Kotvia* on vanhastaan tarkoittanut mieltä ja tuumia, mutta kirjassamme se laajenee luovaksi tauotteluksi, olennaiseksi osaksi prosessia, hyödylliseksi lykkäykseksi”, Rauanjoki jatkaa.

”Kotviminen on kuin onkin tullut vastaan myöhemmin. Ihmiset ovat kuvanneet sillä tauottamista, ylimääräisen ajan ottamista ja joutilasta mietiskelyä työn keskellä ilman ahdistusta tai kiirettä”, Kangasvuo lisää.

Rauanjoki nostaa teoksesta vielä toisenkin omaperäisen sanan:

”*Vääjätä* on vanha vaanimiseen ja riistan odotteluun liittyvä sana ja näkyy nykyään lähinnä sanassa vääjäämätön. Sen otimme käyttöön merkityksessä huono lykkääminen, laistaminen, ei-produktiivinen osa prosessia.”

Satukirjailija **Päivi Tuulikki Koskela** kertoo seuraavaa:

”Haltiatar Hajamielellä on kirjassani taikasanana *Hopsan kopsan tattaraa*. Se oli minusta sopiva taikasana hiukan tohelolle haltiattarelle, jolla menee taiat monesti hiukan pieleen.”

”Sydäntä lämmitti, kun näin sitten erään lapsen leikkivän ja taikovan Hopsan kopsan tattaraa!”

Antti Leikas poimii sanan *torkkuyökkö* esikoisteoksestaan *Melominen* (2011), josta seuraava ote:

Jaakkola sopertaa puoliääneen: Nukkumatti on oikeasti olemassa. Se ei ole tonttu eikä menninkäinen, vaan pieni karvainen otus, geneettisesti lähellä lepakkoa. Valistuneet biologit tuntevat sen nimellä torkkuyökkö. Siivetön torkkuyökkö asuu uunin kolossa samaan tapaan kuin Muumipeikkojen esi-isä. Se on arka otus ja sillä on telepaattisia kykyjä. Jos ihminen on huolissaan jostain, torkkuyökkö ei tule viittä metriä lähemmäs. Mutta jos ihminen makaa rauhassa paikallaan, otus uskaltaa tulla haistelemaan ja helpottuessaan se erittää kaularauhasistaan feromonia, joka tainnuttaa 80-kiloisen ihmisen uneen kymmenessä sekunnissa. Tämä on osittain arvailua, koska tutkijat eivät ole onnistuneet saamaan kiinni yhtään torkkuyökköä. Päätelmät sen ominaisuuksista ovat syntyneet sokraattisen menetelmän kautta, mikä valistuneelle biologille on tarpeeksi.

”Ja miten päädyin siihen: vastaus on lainauksessa eli sokraattisen menetelmän kautta. Koska Nukkumatti on todennäköisesti olemassa ja saa ihmiset nukahtamaan, selitys sen biologiasta vaikuttaa uskottavalta tai ainakin tarpeelliselta.”

”Rippileirillä vuonna 1982 löysin aurinkoon tuupertuneen pohjanyökön (pieni lepakkolaji) ja nostin sen käteeni. Se kiipesi käsivarttani ylös ja piti pientä sirinää (varmaan ultraääniä) ja oli kovin hellyttävä. Kannoin sen varjoon ja toivoin että se toipuisi. Ajattelin rippileiriä, kun kirjoitin Nukkumatista.”

”Olen törmännyt torkkuyökkö-sanaan teokseni ulkopuolella eli kirjan kannessa **Elina Warstan** tekemänä. En juuri muualla.”

Jaakko Markus Seppälälle omista sanoista kenties rakkain löytyy hänen kyberpunk-novellistaan *Keskiyön kuvat*.

”Siinä eräs heppu on työnimikkeeltään *Mekaanimeniaaliadministraattorin apulainen*. Selkokielellä sanottuna hän on eräänlainen siivoojan alalaji – siivousrobotin puhdistaja.”

”Kehittelin tittelihirviön vilpittömästä halustani kujeilla jo pitempään vallinneella trendillä, jossa rekkakuski tunnetaan nimellä *Transportation Manager and Senior Logistics Technician* ja pikaruokalan myyjä määritteellä *Sandwich Artist(tm)*. Odotan kauhulla, milloin näen sanani painettuna Sol-palveluiden edustajan nimilappuun.”

”Eräässä lapsuuteni suosikkipeleistä avaruusaluksen käytäviä putsaili meniaalidroidi. Jos et väistynyt ajoissa meniaalidroidin ennalta määrättyltä siivousuralta, se kävi kimppuusi hakaten sinua säälimättä automaattimopilla ja Kwik kleen -siivousaineella. Tämä oli niin mieleen jäävä kokemus, että minulla on edelleen tapana nimittää robotti-imuriani meniaalidroidiksi.”

Joni Skiftesvikin esikoisteoksesta *Puhalluskukkapoika ja taivaankorjaaja* (WSOY 1983) sekä sen niminovellista tutut sanat ovat uudissanaja.

”Oikeastaan ne ovat poikieni **Kain** ja **Kimin** keksimiä. *Puhalluskukka* syntyi Kain oivalluksesta ja *taivaankorjaaja* Kimin. Koskaan aiemmin en ollut lukenut kyseisiä sanoja kenenkään tekstissä enkä ollut kuullut niitä puheessakaan.”

”Molemmat sanat syntyivät joko kesällä 1977 tai 1978 Sotkamon Pohjavaarassa. Meillä oli noina kesinä Kajaanissa asuessamme vuokrattuna Tuomelaksi nimetty mökki Sotkamon Pohjavaarassa Hautalan kylässä. Mökki oli vaaran etelärinteessä. Alkukesästä rinne tulvi voikukkia. Ne olivat kuin keltainen matto. Kukittuaan voikukat muuttuivat Kain sanoin puhalluskukiksi. ’Tuo on minun puhalluskukka, tuo sinun!’ Pojat keräsivät kukkia, puhalsivat niitä ja juoksivat käsiään läpsytellen lentävien hahtuvien perässä.”

”Kim keksi taivaankorjaaja-sanana eräänä loppukesän iltana, kun istuimme kahdestaan mökin portailla taivaalle katsellen. Tähdet syttyivät juuri. Aivan oma-aloitteisesti Kim alkoi kertoa minulle, että tähdet ovat reikiä taivaassa ja niistä tippuu sateella vettä ihmisten päälle. ’Kun minä kasvan isoksi, minä alan taivaankorjaajaksi ja korjaan reiät, ettei ihmisten päälle valu enää taivaasta vettä. Minusta tulee taivaankorjaaja’, hän sanoi.”

”Se oli koskettava tarina, joka tuli spontaanisti nelivuotiaan lapsen suusta ja jäi lähtemättömästi mieleeni. Erityisesti se on koskettanut minua sen takia, että Kim sai elää lyhyen elämän, vain kymmenen vuotta. Hänestä tuli taivaankorjaaja elokuussa 1985.”

”Olen kuullut käytettävän molempia uudissanaja usein esikoisteokseni ilmestymisen jälkeen. Etenkin puhalluskukasta on tullut yleinen ilmaisu kukintansa menettäneelle voikukalle. Tänäkin kesänä olen lukenut ja kuullut sanan monta kertaa. Yleensä se tulee lapsen suusta pihamaalla tai jossakin puistossa, kun lapsi kysyy äidiltään, saako hän puhaltaa puhalluskukan.”

”Aina puhalluskukka- ja taivaankorjaaja-sanat kuullessani muistan aurinkoiset kesät Kainuun Pohjavaarassa ja kaksi pikkupoikaa juoksemassa voikukkien hahtuvia pyydystäen ja puhaltuen pitkin vaaran rinteitä.”

”Novelleihini *Vanha mies*, *Näprääjä* ja *Katsastus* perustuva **Matti Ijäksen** ohjaama suosittu tv-elokuva *Katsastus* kertoo vastikään perheen perustaneesta Viltteri-nimisestä taivaanrannan maalarista, jolle Ruotsista hankittu Hillman-merkkinen auto on kaikki kaikessa. Hän tituleeraa ajokkia hellästi Hilmaksi ja se on hänelle melkein pä elämää tärkeämpi asia.”

”Suurin toivein Viltteri lähtee katsastamaan autoaan Haaparannan-katsastusasemalle. Pettymys on valtaisa, kun auto pomppaa katsastuksessa; se hylätään. Katsastusmiehet viisastelevat ja pilkkaavat vikoja pursuavaa Hilmaa. Viltterin kaveri Junnu lohduttelee kovaonnista autonomistajaa repliikillään: ’Pikkuvikoja, heleppo korjata.’”

”Tuosta repliikistä on tullut slogan. Se löytyy googlettamalla, ja sen kuulee tuon tuosta. Yleensä se liittyy johonkuhun laitteeseen, joka ei toimi. Sillä ikään kuin lohdutellaan laitteen omistajaa ja samalla myös pikkasen viisastellaan. Tuttu katsastusmies sanoi lausahduksen toistuvan päivittäin firmassaan. Kerran hän sanoi sen minullekin, kun autossani oli korjattavaa. Yhtä aikaa purskahdimme nauruun!”

TEKSTI: SATU KOHO